

Gazetecilikte Tarafsızlık

Gazetecinin çalışma bağlamı ve haberde tarafsızlık

Muhabirin çalıştığı kurumun bağlamını kavraması gerekir. Anaakım liberal gazetecilik kuramı, kurumu bağımsız olarak konumlandırır. Bu nedenle gazeteciliğin, seçmenlerin fikirlerinin oluşumu ve duyulması istenmeyen olguları ortaya çıkartması nedeniyle dördüncü güç olduğu söylenir. Bu yaklaşıma göre, temsili parlamenter demokrasilerdeki yürütme, yargı ve yasama ayrımının ötesinde gazetecilik de bunları denetleyen dördüncü gücü oluşturur.

Hayatta tarafsız olmak mümkün olmayabilir. Herkesin duyguları, düşünceleri, zevkleri, aidiyet duyduğu yaklaşımlar, siyasal taraflılıkları, konulara farklı duyarlılıkları vardır. Haberi yazan muhabir açısından da durum böyledir. Öyleyse tarafsızlık ne anlama gelir?

Tarafsızlığın iki boyutunun olduğunu dikkat çekmeliyiz. Birincisi, ana akım liberal yaklaşımın, “gerçeğe ayna tutan medya” paradigmasını yeniden üreten bir sav olarak egemen medya yapısını meşrulaştırması söz konusudur. Bu yönüyle tarafsızlık savının dikkatle çözümlenmesi gerekir. Ana akım yaklaşımın bu savı, geçersizdir. Medya gerek sahipliği gerekse de çeşitli yapılara bağımlılığı nedeniyle bütünüyle tarafsız değildir. Durum böyleyse muhabirler haberlerini yazarken, bunu bilerek “tarafli” haber yazmak zorundadırlar. Tabii ki hayır.

Haberde tarafsızlık kapsamında şunlar değerlendirilir:

Olguları çarpıtmamak. İster beğenin ister beğenmeyin, bir siyasetçinin muhabire yaptığı açıklamaları çarpıtmaya hakkı yoktur. O politikacıyı sevmemeye hakkı vardır, ama söylediklerini çarpıtmaya hakkı yoktur. İsterse söz konusu habere, o siyasetçiye muhalif kesimlerin görüşlerini de yansıtabilir. Onların söylediklerini de çarpıtmamak kaydıyla...

Gazeteci bir siyasal partiyi tutuyor olabilir ama, o siyasal partinin yaptığı mitinge katılanların sayısını 20 kat fazla yazmaya da hakkı yoktur.

Yorum yapmamak: Yorumla olguyu birbirinden ayırmak en önemli kurallardan biridir. Sanki bir yetkiliden ya da bir akademisyenden alınmış gibi haberin içine yorum katmaması gerekir. İleride göreceğimiz gibi, durum gazeteciliği çerçevesinde çözümleyici haber yapmasının önünde hiç bir sıkıntı yoktur. Bir gazeteci kadın haklarını savunuyorsa, kendi girişimiyle konunun uzmanlarından, hükümetten, kadınların kendilerinden görüşler alarak haber yapabilir. Ama kendisi haberin içine yorum katamaz.

Eleştirel iletişim yaklaşımları, bir kurum olarak gazeteciliğin bütünüyle bağımsız olamayacağını, belli bir hegemonik yapının yeniden üretilmesini sağladığı görüşünü savunur. Hiç kuşkusuz, doğrudan siyasi gibi gözükmeyen bir futbol gazetesinin bile sadece para kazanma güdüsüyle konumlandırılması varolan endüstriyel futbol anlayışını yeniden üretir.

Bununla birlikte hangi dünya görüşünden olursa olsunlar yaşamlarını gazetecilik yaparak kazanmaya çalışan muhabirler için liberal anaakımın bağımsızlık iddiası, demokratik bir ilke olarak “içerik bağımsızlığı” (editorial bağımsızlık) olarak savunulmaktadır. İçerik bağımsızlığı, mülkiyet sahipliğinin haberler üzerindeki karar yetkisini olabildiğince sınırlamaya, haberlerin seçiminde, oluşturulmasında ve iletilmesinde bağımsız gazetecilerin söz sahibi olmasını istemek anlamına gelir ve gazeteci örgütlerinin savunduğu bir ilkedir.

Bu ilkenin mutlak olarak sağlanmasının son derece güç olduğunu kabul etmek gerekir. Örneğin bir gazetenin sahibi aynı zamanda başka bir sektörde yatırım yapmak istiyorsa, girmek istenilen sektördeki gelişmelere ilişkin içeriklerin etkilenmemesi mümkün müdür? Sağlık alanında özelleştirme sonucu oluşacak ticari sağlık piyasasında yer almak isteyen bir işadamına bağlı bir gazete, özelleştirme karşıtı haberlere ne kadar yer verebilir? Böyle bir işadamı, doğrudan içerik sürecine karışmasa bile, gazetesinde işe aldığı üst düzey yöneticileri seçerken yaptığı müdahaleler, süreç içinde içerik bağımsızlığını zedeleyebilir.

Bununla birlikte içerik bağımsızlığını savunmak, müdahale alanını olabildiğince daraltmak gazeteci örgütlerinin ana hedeflerinden biridir.

Tersinden bakarsanız, sağlık alanında özelleştirmeye karşı çıkan ve para kazanmak amaçlı kurulmamış olan bir gazete açısından da içerik bağımsızlığını korumak önemlidir.

Özelleştirmeye karşı çıkmak adına, kamu sağlık sisteminin eleştirilmemesi için gazete sahibinin müdahalesi, benzeri bir soruna yol açar. Böylesi bir durumda da içerik bağımsızlığını savunmak gazetecilerin önemli görevlerinden biridir.

Bununla birlikte gazetecinin hangi kurumda çalıştığını ve o kurumun genel bağlamını kavraması kendisi açısından önemlidir. Her medya kurumunun işleyiş yapısı ve genel kurallarını bilen bir gazeteci, o sınırlar içinde içerik bağımsızlığını korumaya ve genişletmeye yönelik olarak uzun dönemli bir mücadeleye hazır olmalıdır.

1.6 Gazetecilerin Çalışma biçimleri

Ülkemizde muhabirlik açısından çalışma biçimleri gözönüne alındığında kısa dönemli stajyerlik, uzun dönemli stajyerlik ve gececi olarak çalışma ilk giriş basamakları arasında yer alır. Ankara kökenli gazetecilerin büyük çoğunluğu, görevlerine yukarıdaki üç sınıf içinde başlarlar. Bu basamakları geçen muhabirlerse kadrolu olarak işe alınır. Kadrolu çalışma gazetecilikteki asıl çalışma biçimidir. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) her yıl Türkiye'deki gazetelerle ilgili istatistiklerinde yayın, basım ve dağıtım bölümlerinde kadrolu çalışanların istatistiklerini yayınlar.

TÜİK'in 2010 Ağustos ayında yayımladığı verilere göre, 2009 yılında gazete ve dergilerde çalışanların sayısı 2008 yılına göre yüzde 10,5 artarak 57 bin 959'a yükselmiştir.

Çalışanların yaklaşık yüzde 31'ini kadınlar oluştururken, toplam çalışanların yüzde 46,6'sı önlisans/lisans, yüzde 9,6'sı lisansüstü derecelere sahipti. Gazete ve dergilerde çalışanların yüzde 76,7'si yayın, yüzde 12,9'u basım, yüzde 10,4'ü ise dağıtım bölümünde çalışıyordu.

Gazetecilikte yıllarca mektepli/alaylı ayrımı söz konusu olmuştur. Özellikle gazetecilik okullarının, iletişim fakültelerinin henüz ortada olmadığı veya tek tük olduğu dönemlerde. Gazeteci henüz okulda yetişmiyor iken, gazetecilik pratiklerine dair bilgisini, stajyer olarak, boğaz tokluğuna, bazen de cebinden para harcayarak başladığı gazete veya dergide, büyüklerinden, deneyimli gazetecilerden gözlemleyerek, adeta çalarak öğrenmiştir. Çalarak öğrenmekten kastedilen, haber gündeminin başdöndürücü hızı içinde, teknik yetersizlikler ve maddi imkansızlıklarla boğuşurken, deneyimli bir gazetecinin, deneyimsiz olana sabırla ve özenle bilgi ve deneyim aktarmasının mümkün olmadığıdır. Hal böyle olunca, stajyer muhabir gözlemleyerek, ısrar ederek, zorluklardan yılmayarak öğrenmek zorundadır.

Henüz gazetecilik okullarının açılmamış olduğu yıllarda, muhabirler ve çoğu gazete idarecisi ortaokul, lise ve hatta ilkokul mezunuydu. Ankara'nın Babialisi sayılan Rüzgarlı Sokak'ta, erken Cumhuriyet döneminde üniversite mezunu neredeyse tek gazeteci Cumhuriyet'in idarecisi Mekki Sait Esen'dir. Öyle ki, ona meslekdaşları "monşer" derler; olağanüstü saygı gösterir, değer verirlerdi.

Yıllar içinde gazetecilik akademileri, iletişim fakültelerinin sayısı artmıştır. Ama alaylılar, bir süre daha piyasadaki hakimiyetlerini sürdürmüşlerdir. Bunun sebebi, gerçek hayattaki gazetecilik pratikleri ile okulda öğretilen idealize edilmiş teorik bilginin örtüşmemesi deneyimsiz muhabirin bu nedenle yetersiz kılmasıdır.

Gerek Türkiye'de gerek başka ülkelerde parça başı (İngilizce free lance) uygulaması yaygınlaşıyor. Parça başı çalışan muhabirler, gazeteciler yaptıkları iş başına para alırlar. Bu haber başına, söyleşi başına veya dizi başına olabilir. Görev, doğrudan gazete tarafından verilebildiği gibi, parça başı çalışan gazetecinin önerisiyle de olabilir. Kadrosuz sabit ücretle çalışma (İngilizce retainer's fee) genellikle parça başı çalışmayla birlikte uygulanır. Örneğin aylık sabit bir ücret, parça başı haberlere de ek ücret olarak uygulanmaktadır. Genellikle yurt dışında ve bazı yerel bürolarda bu uygulama görülmektedir.

Şekil 1: Türkiye’de Basın Sektöründe Çalışanların Eğitim Durumu